

Strukturální změny českého trhu práce v letech 1990–2006

*Magdalena Kotýnková**

Po roce 1990 proběhly na českém trhu práce významné strukturální změny. Na poptávkové straně trhu práce sehrál svůj vliv vývoj ekonomiky a růst produktivity práce, nabídková strana byla ovlivněna demografickým vývojem. K nejvýznamnějším změnám, které se na trhu práce odehrály, patří změna struktury pracovní síly (relace počtu zaměstnaných a nezaměstnaných) a změna struktury zaměstnanosti (relace počtu zaměstnanců s formální vazbou ke svému zaměstnavateli, dále: „zaměstnanci“ a osob samostatně výdělečně činných, dále: „OSVČ“). Spolu s tím proběhly další strukturální změny trhu práce, např.: změna v ekonomické aktivitě a zaměstnanosti mládeže a starší pracovní síly, měnící se zaměstnanost v jednotlivých regionech apod.

Strukturální změny trhu práce měly dopad do sociálně-ekonomické reality české společnosti, neboť nastala: „...změna poměrů, kdy z dlouhodobě trvajících nedostatku pracovních sil se téměř okamžitě objevuje jev, který byl do té doby neregistrovaný, skrytě existující, avšak do slovníku centrálně plánované ekonomiky nepatřící a tímto jevem byla nezaměstnanost“ (Spěváček a kol. 2002, str. 248). Neméně významnou změnou byl rychlý rozmach samostatné výdělečné činnosti a vytvoření skupiny OSVČ, která spolu se zaměstnanci vytváří na trhu práce dosaženou úroveň zaměstnanosti a souběžně s obchodními společnostmi tvoří celkový souhrn ekonomických subjektů vytvářejících celkové podnikatelské prostředí České republiky.

Cílem tohoto příspěvku¹ je:

- prověřit, jak strukturální změny pracovní síly (počet zaměstnaných a nezaměstnaných) ovlivnila:
 - poptávková strana trhu práce, která je odrazem vývoje výkonnosti ekonomiky a produktivity práce;
 - nabídková strana trhu práce, která je odrazem demografického vývoje;
- prověřit, jak strukturální změny v zaměstnanosti (počet zaměstnanců a OSVČ) ovlivnily změny v legislativě a změny ekonomického prostředí (restituce, malá a velká privatizace);

Otázkou je, zda a do jaké míry je proces utváření českého trhu práce již dovršen a jaký další vývoj na trhu práce lze očekávat.

* Doc. Ing. Magdalena Kotýnková, CSc.; Katedra sociální a hospodářské politiky, Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze, kotynkov@vse.cz.

1 Příspěvek vznikl jako součást řešení projektu IGA č. IG504057 (30/07) Flexibilita trhu práce a sociální ochrana v Evropské unii.

Datové zdroje

Pro hodnocení vývoje strukturálních změn na trhu práce jsou využita především data z Výběrového šetření o pracovní síle (dále: „VŠPS“).² VŠPS pojímá otázky trhu práce v celém komplexu ekonomicky aktivního obyvatelstva a skýtá tím možnost širokého analytického využití dat, neboť poskytuje údaje o počtu zaměstnaných (zaměstnanců a OSVČ) a nezaměstnaných. Šetření je prováděno Českým statistickým úřadem čtvrtletně, poprvé bylo šetřeno období od prosince 1992. VŠPS vychází z doporučení a definic Mezinárodní organizace práce (ILO) a z mezinárodní klasifikace postavení v zaměstnání (ICSE) a provádí se podle jednotné metodiky Eurostatu. Z toho důvodu je také vhodné pro mezinárodní srovnání úrovně trhu práce mezi členskými zeměmi EU.

Časové řady VŠPS začínají rokem 1993, avšak na trhu práce se odehrály významné změny již v letech 1990–1992 a proto jsou dále využity:

- údaje z podnikové statistiky, která vychází z evidence počtu pracovníků v podnikovém výkaznictví;³
- údaje z Rejstříku ekonomických subjektů (dále: „RES“),⁴ který obsahuje celkový počet ekonomických subjektů, tj. právnických a fyzických osob majících postavení podnikatele. RES je úplným seznamem ekonomických subjektů, včetně OSVČ, a to i těch, které ještě výdělečnou činnost nezahájily či již ukončily.

Východiska analýzy

Otevřený a flexibilní trh práce je součástí každé rozvinuté tržní ekonomiky. Český trh práce se začal vyvíjet spolu s dalšími segmenty trhu, tj. spolu s trhem zboží a služeb a kapitálovým trhem od počátku devadesátých let minulého století, kdy byla zahájena politická, ekonomická a sociální transformace společnosti, jejíž součástí byla také přeměna centrálně řízeného hospodaření s pracovní silou v plnohodnotný pracovní trh.

Před rokem 1990 měli, v důsledku centrální organizace výroby a distribuce rozhodující vliv na trh výrobků a služeb, domácí výrobci. Podniky tak byly do značné míry „chráněny“ před vlivem světových trhů. Silná regulace pracovních vztahů zajišťovala zaměstnancům vysoký stupeň jistoty zaměstnání a stability pracovního místa, což se však nepříznivě odráželo v nízké výkonnosti zaměstnanců, stejně tak jako v nízké efektivnosti využívání pracovní síly. V důsledku přezaměstnanosti, která byla spojena s neefektivním využíváním pracovní síly, byla dosahovaná velmi nízká produktivita práce. Centrální regulace mezd, která byla souborem pravidel určujících podnikům maximálně možný růst

2 Výběrový soubor VŠPS zahrnuje zhruba 26 tis. bytů a o něco více než 63 tis. respondentů všech věkových skupin. Pro zařazení respondenta do odpovídající skupiny osob je rozhodující pouze jeho ekonomická aktivita v tzv. referenčním týdnu (v týdnu, za které je šetření prováděno). Pomocí statistických dopočetů jsou údaje získané šetřením dopočteny na celou populaci podle metodiky Eurostatu.

3 Hlavní metodický rozdíl mezi VŠPS a podnikovou statistikou spočívá ve vymezení respondentů ve VŠPS, které se liší oproti pojetí evidenčního počtu pracovníků v podnikovém výkaznictví. Podle metodiky VŠPS se za pracující považují osoby, které v referenčním týdnu pracovaly po dobu alespoň jedné hodiny, nebo osoby, které během vykazovaného období nebyly dočasně v práci a přitom měly formální vazbu ke svému zaměstnání (dovolená, nemoc apod.). Ve smyslu této definice jsou tedy za pracující považováni i ti, kteří v referenčním týdnu odpracovali alespoň jednu hodinu na placené brigádě, např. i studenti a důchodci a nejsou zachyceni v evidenčním počtu pracovníků v podnikovém výkaznictví. Podniková statistika se zpracovává v časové řadě desítky let.

4 Registr ekonomických subjektů je spravován ČSÚ podle zákona o č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě ve znění pozdějších předpisů. Slouží jako opora statistických šetření, měsíčně je aktualizován na základě informací z různorodých zdrojů – z obchodních a jiných rejstříků, živnostenských úřadů, ČSSZ, MF a z výsledků statistických zjišťování.

mzdových prostředků, sledovala nízký mzdový nárůst, nepodněcovala k zavádění technických inovací a přispěla k celkovému technickému a technologickému zaostávání.

Ekonomická reforma byla od počátku 90. let zaměřena na vytvoření efektivně fungující tržní ekonomiky včetně efektivně fungujícího trhu práce, na kterém postupně zanikla mzdová regulace a uvolnila se striktní úprava pracovních právních vztahů.

Změny v legislativě uvolnily cestu soukromému vlastnictví, byla provedena restituce vyvlastněného majetku a malá a velká privatizace. Souběžně s tím nastal rozpad existujících ekonomických struktur. Spolu s transformací a privatizací státních podniků došlo k vyčleňování některých aktivit z komplexně pojatých výrobních jednotek. Na rozvíjejícím se trhu práce započal dynamický rozvoj samostatné výdělečné činnosti.

Ekonomická reforma byla zaměřena na vytvoření efektivně fungující tržní ekonomiky včetně efektivně fungujícího trhu práce a byla doprovázena sociální reformou, jejímž cílem bylo zajistit sociální průchodnost ekonomických přeměn. Proto byla sociální reforma zaměřena na ochranu sociálně zranitelných skupin obyvatelstva, které byly ohroženy nezaměstnaností. V průběhu roku 1990–1991 došlo k vytvoření chybějících sociálních institucí (například úřadů práce), k přijetí nových institutů reprezentovaných především minimálními příjmovými veličinami (zákonem byla stanovena minimální mzda a životní minimum), nových mechanismů (např. valorizace příjmových veličin reagující na inflaci) a nových sociálních dávek (např. podpory v nezaměstnanosti, dávky sociální péče z důvodu sociální potřeby, státní vyrovnávací příspěvek později přeměněný na sociální příspěvek, apod.). Za tímto účelem byla v počátcích 90. let přijata řada chybějících zákonů, mezi něž především patřily: zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, zákon č. 1/1992 Sb., o mzdě, zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, apod.

Faktory formující český trh práce

Strukturální změny, které na trhu práce proběhly, byly ovlivněny především těmito faktory:

- vývojem poptávkové strany trhu práce, který byl odrazem vývoje výkonnosti ekonomiky a produktivity práce (ekonomické faktory);
- vývojem nabídkové strany trhu práce, který byl odrazem růstu potenciální pracovní síly (demografické faktory).

Vzájemné působení ekonomických a demografických faktorů proměnilo strukturu pracovní síly, v jejímž rámci se změnila relace počtu zaměstnaných a nezaměstnaných.

Ekonomické faktory

Počátkem 90. let započala přeměna plánovitě řízeného hospodaření s pracovní silou v plnohodnotný trh práce, která probíhala v rámci významných organizačních, institucionálních a legislativních změn. Došlo ke snížení počtu státních podniků a rozšíření sféry potenciálních zaměstnavatelů o soukromé společnosti a fyzické osoby. Současně se výrazně zmenšil rozsah průměrného podniku, což mimo jiné napomohlo ke zvýšení pružnosti v uspokojování potřeb na trhu zboží a služeb.

Ekonomická opatření, která směřovala počátkem 90. let k urychlené liberalizaci obchodu znamenala otevření ekonomiky světovým trhům, což mělo za následek pokles výkonnosti ekonomiky, ke kterému došlo v důsledku nedostatečné konkurenceschopnosti české ekonomiky. Spolu s poklesem výkonnosti ekonomiky v počátku 90. let došlo rovněž k poklesu po-

ptávky po pracovní síle. Na trhu práce byly zaznamenány výrazné změny. V letech 1991–1992 klesla zaměstnanost o 300 tis. osob (3111–06 Analýza trhu práce, 2006) a došlo ke vzniku a postupnému vývoji nezaměstnanosti, která však zůstala na nízké úrovni, neboť z trhu práce byli vytlačeni především tzv. pracující důchodci a poklesl počet cizinců, kteří byli koncem 80. let legálně zaměstnáni v bývalém Československu. V letech 1993–1996 byl zaznamenán ekonomický růst a zaměstnanost opět o 100 tis. osob vzrostla. Nezaměstnanost vykazovala nízké hodnoty – počet nezaměstnaných se pohyboval kolem 200 tis. osob – a přispívala k tomu, že ekonomická transformace byla označována jako „český zázrak“.

Po celé období první poloviny 90. let byla řada velkých podniků ovládána investičními a privatizačními fondy, z nichž byly mnohé zřízeny bankovními ústavami, v nichž měl významný majetkový podíl stát. Tato situace byla označována jako „křížové vlastnictví“ a vyznačovala se tím, že investiční privatizační fondy nevytvářely dostatečné podněty k tomu, aby podniky prováděly restrukturalizaci na podnikové úrovni (Večerník, 2007, str. 223). Situace se však zvrátila přijetím řady vládních úsporných opatření od roku 1997 a následnou privatizací bank a velkých podniků od roku 1998. Výkonost ekonomiky od roku 1997 poklesla. Privatizace bank a velkých podniků, včetně oslabení vlivu investičních privatizačních fondů, vyústila v restrukturalizaci a racionalizaci výroby.

Spolu s poklesem výkonosti ekonomiky, ke kterému došlo od roku 1997, klesla poptávka po pracovní síle, což vyústilo ve snížení zaměstnanosti v letech 1997–1999 o 200 tis. osob a v nárůst nezaměstnanosti na své maximum 450 tis. osob v roce 1999. Ekonomika nabrala na výkonu opět od roku 2000, zaměstnanost však i přes výrazný ekonomický růst stagnovala a k jejímu růstu došlo až od roku 2005. Charakteristickým rysem časového období od konce 90. let až do současnosti je vstup přímých zahraničních investorů na český trh, který s sebou přinesl nové formy organizace práce, nové technologie a nové výrobní postupy.⁵

Shrneme-li celé časové období 1997–2004, pak v tomto období došlo k propadu zaměstnanosti, situace se zvrátila až od roku 2005. Pokles zaměstnanosti byl zaznamenán v období recese, tj. v období let 1996–1999, avšak i v následné fázi hospodářského oživení zaměstnanost nevzrostla, ale stagnovala. Z uvedeného je zřejmé, že pokles zaměstnanosti v období recese neměl pouze příčiny v ekonomickém cyklu, ale byl současně po celé období podložen růstem produktivity práce. Vývoj hladiny HDP ve stálých cenách a vývoj počtu zaměstnaných ve sledovaném období zachycuje graf 1.

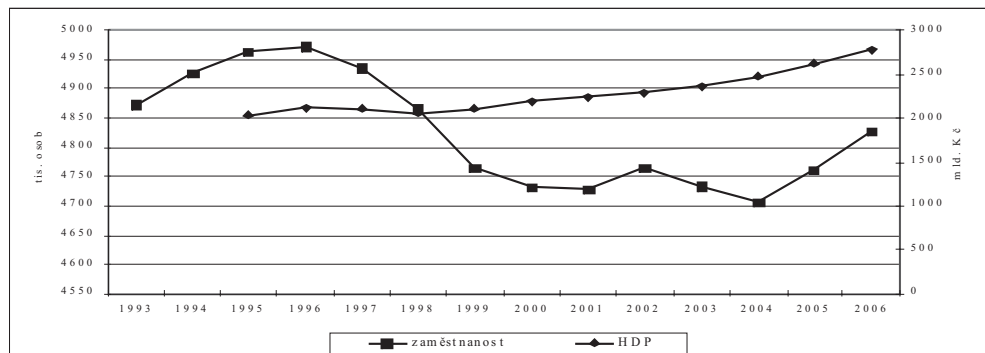
Rozpor mezi zvyšujícím se ekonomickým růstem a stagnující zaměstnaností v letech 1999–2004 prokazuje, že rozvoje ekonomiky bylo dosahováno nikoli extenzivním ale intenzivním způsobem, to znamená restrukturalizací a racionalizací výroby, zaváděním nových technologií a forem organizace práce a nahrazováním lidské práce prací strojů, což se projevilo v rostoucí produktivitě práce.

Produktivita práce byla počátkem 90. let v důsledku technologické zaostalosti velmi nízká, což dokládá velký rozdíl v produktivitě práce v porovnání se „starými“ členskými zeměmi Evropské unie (EU-15). Avšak od druhé poloviny 90. let došlo k restrukturalizaci podniků, k racionalizaci práce a k nahrazování zastaralých technologií novými, které často odpovídají nejnovějšímu vývojovému stupni techniky a tím se vytvořilo prostředí, které umožnilo rychlý růst produktivity práce, což potvrzuje zmenšování rozdílů v úrovni produktivity práce dosahované českou ekonomikou a průměrem EU-15.⁶

5 Vývoj investičního prostředí započal koncem 90. let a vyústil ve vytvoření systému investičních pobídek, které jsou stanoveny zákonem č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách.

6 Hodinová produktivita práce v české ekonomice vzrostla z 43 % průměru EU-15 v roce 2000 na více než 50 % v roce 2005. Údaje převzaty z dokumentu: Zpráva o plnění Národního Lisabonského programu 2005–2008 (Národního programu reforem České republiky), Česká republika 2006, str. 12.

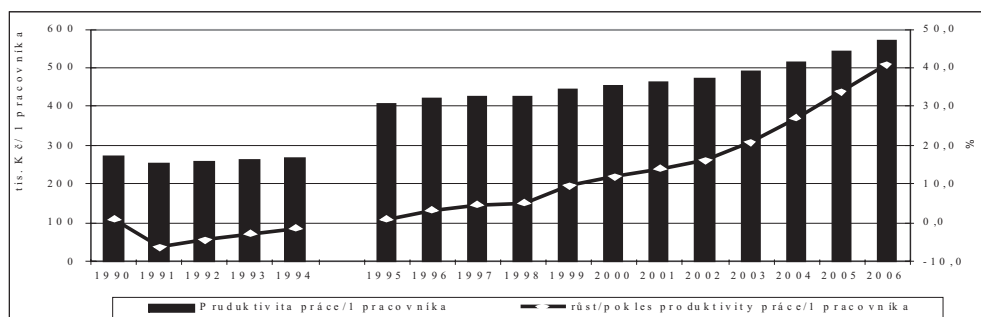
Graf 1 Srovnání vývoje zaměstnanosti (v tisících osob) a hladiny HDP (ve stálých cenách roku 2000) v letech 1995–2006

Zdroj dat: ČSÚ-VŠPS (zaměstnanost, HDP 2005), National Accounts of OECD Countries, DETAILED TABLES, Volume Ila 1992–2003 (HDP 1993–2006)

Produktivita práce na 1 pracovníka – po jejím poklesu v roce 1991 o 6,5 % oproti roku 1990 – začala růst od roku 1992, ale až do roku 1994 nedosáhla úrovně roku 1990. K razantnímu růstu produktivity práce došlo od poloviny 90. let, v roce 2006 byla o téměř 40 % vyšší než v roce 1995, viz graf 2.

Graf 2 Vývoj produktivity práce na 1 pracovníka v letech 1990–2006 (v tis. Kč na 1 pracovníka). Údaje o vývoji produktivity práce jsou do r. 1994 ve srovnatelných cenách roku 1990, od r. 1995 do roku 2006 ve srovnatelných cenách roku 2000

Poznámka: Výchozím rokem pro výpočet procentního růstu/poklesu produktivity práce je pro období 1990–1994 rok 1990, pro období 1995–2006 rok 1995.

Zdroj dat: Bulletin No 22 – Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů České republiky 1990–2006. VUPSV, Praha 2006

Z vývoje výkonnosti ekonomiky, zaměstnanosti a produktivity práce vyplývá, že v letech 1996–1999 byl pokles zaměstnanosti výsledkem jak poklesu výkonnosti ekonomiky, tak růstu produktivity práce (dynamika poklesu zaměstnanosti byla vyšší než pokles HDP). Avšak k růstu zaměstnanosti nedošlo ani v důsledku trvalého ekonomického růstu od roku 1999, neboť ekonomický růst byl „tažen“ růstem produktivity práce a až do roku 2005 byl provázen stagnací zaměstnanosti.

Demografické faktory

Po celé období od roku 1990 se zvyšoval počet obyvatelstva v produktivním věku a odvozeně potenciální pracovní síla⁷ jako důsledek nepravidelností ve věkové struktuře obyvatelstva. Růst potenciální pracovní síly, spolu s poklesem zaměstnanosti, přispěl k tomu, že se zvláště v druhé polovině 90. let napětí na trhu práce zesílilo.

Počet obyvatelstva v produktivním věku je výsledkem demografického chování obyvatelstva (vývojem porodnosti, úmrtnosti a migrace). Nepravidelnosti ve věkové struktuře jsou způsobeny mimořádnými událostmi, které změni počty narozených, stěhujících se a zemřelých. Tyto události se projevují mnohdy až za desítky let a předurčují počet obyvatelstva v produktivním věku (nabídkovou stranu trhu práce) rovněž desítky let dopředu.

Celkový počet obyvatel se v roce 2006 v porovnání s rokem 1990 snížil o téměř 100 tis. osob (o 1 %). Věkové skupiny se vyvíjely nerovnoměrně – zatímco počet dětí do 15 let poklesl o více než 733 tis. osob (o 33 %), počet obyvatel v produktivním věku (věk 5–64 let) se zvýšil o více než 460 tis. osob (o 6,7 %) a v poproduktivním věku (věk 65⁺) o více než 172 tis. osob (o 13 %). Věková struktura obyvatelstva se proměnila, viz tabulka 1.

Tabulka 1 Věková struktura obyvatelstva v roce 1990, 1995, 2000 a 2006 (v %)

Věk	1990	1995	2000	2006	Rozdíl*
0–14	21,45	18,60	16,41	14,51	– 6,94
15–64	66,04	68,18	69,75	71,18	+ 5,14
65 ⁺	12,51	13,22	13,84	14,31	+ 1,80
Celkem	100,00	100,00	100,00	100,00	

* Rozdíl v podílu věkové skupiny na celkovém počtu obyvatel mezi rokem 2006 a 1990 v procentních bodech.
Zdroj dat: ČSÚ – Demografie

K nárůstu počtu obyvatelstva v produktivním věku (zdroj potenciální pracovní síly), docházelo průběžně po celé období let 1990–2006, viz tabulka 2.

Tabulka 2 Vývoj počtu obyvatelstva v produktivním věku v letech 1990–2006, střední stav* (v tis.)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Počet obyvatel v produktivním věku	6843	6851	6903	6957	7006	7044	7066	7089	7114	7138	7165	7168	7180	7211	7259	7275	7308
Meziroční index Růstu		1,001	1,008	1,008	1,007	1,005	1,003	1,003	1,004	1,003	1,004	1,000	1,002	1,004	1,007	1,002	1,004

* Střední stav je stav obyvatelstva k 30. 6. v daném roce.
Zdroj dat: ČSÚ – Demografie

Růst počtu obyvatelstva v produktivním věku při současném poklesu celkového počtu obyvatelstva znamenal, že podíl obyvatelstva v produktivním věku na populaci celkem se

7 Potenciální pracovní síla je převážně tvořena obyvatelstvem v produktivním věku, tj. od 15 let (věková hranice stanovená mezinárodními úmluvami o zákazu práce dětí) do věku odchodu do důchodu. Další složku mohou tvořit cizí sezónní pracovníci, kteří se do obyvatelstva nezapočítávají, případně osoby, které pro zaměstnavatele z jiných zemí pracují z domova „na dálku“ (ani jedna z těchto skupin není v ČR zatím příliš významná; navíc jsou obtížně kvantifikovatelné a proto nejsou do potenciální pracovní síly zahrnuty).

neustále zvyšoval: zatímco v roce 1990 dosahoval 66 %, v roce 2006 již 71 %.⁸ V Evropské unii tento podíl dlouhodobě stagnuje, od roku 1995 se pohybuje okolo 67 %.

Věkovou strukturu a tím také velikost potenciální pracovní síly ovlivňuje především počet narozených dětí. Nejvyšší počet narozených dětí byl ve druhé polovině 20. století zaznamenán v polovině 70. let,⁹ od roku 1975 do roku 2003 došlo k trvalému poklesu. Právě silné populační ročníky narozené v polovině 70. let vstoupily v průběhu 90. let do produktivního věku, čímž ovlivnily růst a strukturu potenciální pracovní síly, v níž až do poloviny 90. let zastoupení mládeže (15–24 let) rostlo a zastoupení starší pracovní síly (55–64 let) klesalo a to při téměř nezměněném zastoupení střední věkové skupiny (25–54 let), od druhé poloviny 90. let však dochází k obratu a zastoupení mládeže na populaci v produktivním věku pozvolna začíná klesat a naopak roste zastoupení starší pracovní síly a zastoupení střední věkové skupiny.

Vývoj počtu mládeže a starší pracovní síly byl v 90. letech protichůdný. Výkyvy, ke kterým došlo v průběhu 90. let – u mládeže dočasný vzestup jejich počtu a u starší pracovní síly dočasný pokles – znamenaly, že v průběhu 90. let silné vstupující ročníky mládeže a slabší starší odcházející ročníky přechodně zvýšily počet obyvatelstva v produktivním věku a tím přispěly k napětí na trhu práce. Růst potenciální pracovní síly nepříznivě ovlivnil situaci na trhu práce, neboť trh práce nedokázal tomuto růstu čelit.

Změna struktury pracovní síly

V průběhu 90. let došlo jak na nabídkové, tak na poptávkové straně trhu práce k výrazným proměnám:

- na poptávkové straně trhu práce došlo k poklesu zaměstnanosti následkem kombinace dvou faktorů:
 - poklesu výkonnosti ekonomiky (v letech 1990–1993 a 1997–1999),
 - růstu produktivity práce;
- na nabídkové straně trhu práce k růstu ekonomicky aktivního obyvatelstva v důsledku růstu počtu obyvatelstva v produktivním věku.

Nesoulad ve vývoji počtu osob ekonomicky aktivních a osob zaměstnaných znamenal, že se difERENCE mezi nabídkou a poptávkou na pracovním trhu rozevřela, a to především od druhé poloviny 90. let, viz graf 3.

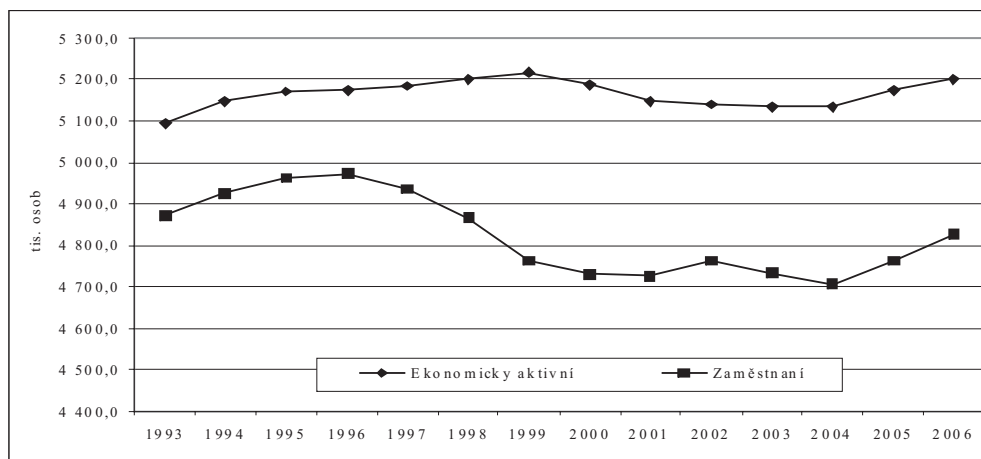
Rozdílný vývoj nabídky a poptávky na pracovním trhu měl své dopady do nárůstu nezaměstnanosti. V letech 1990–1993 byla nezaměstnanost velmi nízká, neboť pokles zaměstnanosti proběhl na vrub pracujících důchodců, jejichž hranice pro nárok na vznik starobního důchodu byla nižší, než je tomu dnes. V letech 1993–1996 vzrostla zaměstnanost a nezaměstnanost se udržela na nízké úrovni, míra nezaměstnanosti měřená dle ČSÚ

8 Růst podílu věkové skupiny 15–64 let na populaci celkem je důsledkem vysoké porodnosti v polovině sedmdesátých let minulého století. Očekává se však, že od roku 2008 se v ekonomice začnou projevovat důsledky stárnutí populace. Zdroj: Zpráva o plnění Národního lisabonského programu 2005–2008 (Národního programu reform), Česká republika 2006, str. 12

9 Ročník narozený v roce 1974 je v české populaci nejčetnější. Pokud se nezmění porodnost či úmrtnost, bude tento ročník nejsilnější až do svých 55 let (tj. až do roku 2029). Výkyvy v porodnosti již v minulosti způsobily řadu problémů, které se projevily nedostatkem vystřídáním vzápětí přebytkem nejprve v počtu dostupných míst v jeslích, mateřských školách, školách jednotlivých stupňů a také vstupem silných populačních ročníků na trh práce. Obecně lze říci, že populační vlny zvyšují společenské náklady (nevyužití či naopak přetížení zařízení souvisejících s časovým průběhem lidského života) a kromě toho působí disproporcionálně na trh práce.

(VŠPS) se pohybovala kolem 4%, míra nezaměstnanosti sledovaná podle počtu registrovaných uchazečů o zaměstnání na úřadech práce byla vykazována ve výši kolem 3 %.

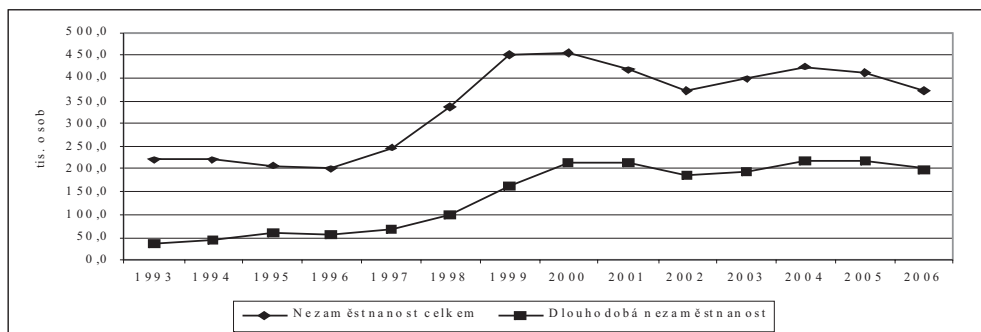
Graf 3 Vývoj počtu ekonomicky aktivních a zaměstnaných osob v letech 1993–2006

Zdroj dat: ČSÚ – VŠPS

V druhé polovině 90. let však nastává souběh dvou tendencí. Zatímco nabídka pracovní síly stále roste, poptávka na trhu práce prudce klesá a proto nezaměstnanost dosahuje svého maxima v roce 1999, kdy počet nezaměstnaných přesáhl 450 tis. osob. Po roce 2000 nastává obrat a počet nezaměstnaných se začíná snižovat jako důsledek pozvolného snižování nabídky na pracovním trhu při stagnující poptávce. Vývoj nezaměstnanosti viz graf 4.

Graf 4 Vývoj nezaměstnanosti a dlouhodobé nezaměstnanosti v letech 1993–2006

Zdroj dat: ČSÚ – VŠPS

V průběhu 90. let se zásadním způsobem proměnila struktura pracovní síly. Příčinou byl nezávislý vývoj nabídky a poptávky po pracovní síle a jejich faktorů. Růst počtu obyvatelstva ve věkové skupině 15–64 po celé období 90. let znamenal růst potenciální pracovní síly. Avšak nedostatečná tvorba pracovních míst především v období ekonomické recese (1996–1999) znamenala, že trh práce nedokázal čelit rostoucímu počtu obyvatelstva v produktivním věku a výsledkem bylo snížení zaměstnanosti a prudký nárůst nezaměstnanosti včetně nezaměstnanosti dlouhodobé. Po roce 2000 se situace na trhu práce stabilizovala (zaměstnanost stagnovala, nezaměstnanost velmi mírně klesala).

K růstu zaměstnanosti došlo od roku 2005, ale tomu neodpovídal výraznější pokles nezaměstnanosti, neboť poptávka po pracovní síle byla částečně uspokojena zaměstnáním cizinců, kteří jsou ochotni přijmout pracovní nabídky mnohdy za horších pracovních podmínek než čeští zaměstnanci.

Dlouhodobá nezaměstnanost

Spolu s růstem nezaměstnanosti v druhé polovině 90. let vzrostla dlouhodobá nezaměstnanost, jejíž vývoj lze hodnotit jako velmi nepříznivý. Míra dlouhodobé nezaměstnanosti, která udává podíl dlouhodobě nezaměstnaných na celkovém počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva v průběhu 90. let rostla, od roku 2000 osciluje kolem 4%. Podíl dlouhodobě nezaměstnaných na celkovém počtu nezaměstnaných překročil v roce 2001 hranici 50% a nadále se tento podíl zvyšuje, viz tabulka 3.

Tabulka 3 Vývoj dlouhodobé nezaměstnanosti v ČR v letech 1993–2006 (v %)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Míra dlouhodobé nezaměstnanosti (v %)	0,8	0,7	1,2	1,2	1,5	2,0	3,2	4,1	4,2	3,7	3,8	4,2	4,3	3,8
Podíl dlouhodobě nezaměstnaných na nezaměstnanosti (v %)	18,5	17,3	31,2	31,4	30,5	31,2	37,1	48,8	52,7	58,9	48,4	51,9	52,2	54,2

Zdroj dat: ČSÚ – VŠPS

I přesto, že v letech 2005–2006 došlo na pracovním trhu k výrazné tvorbě pracovních míst, nezaměstnanost se snížila pouze mírně a dlouhodobá nezaměstnanost zůstala téměř nezměněna. V této souvislosti je zdůrazňována motivační (případně donucovací) funkce sociální ochrany, která spočívá v motivaci nezaměstnaných k hledání, přijetí a udržení zaměstnání, protože nelze předpokládat, že problém dlouhodobé nezaměstnanosti bude vyřešen ekonomickým růstem a tvorbou nových pracovních míst z těchto důvodů:

- zaměstnavatelé nemají zájem zaměstnávat dlouhodobě nezaměstnané, neboť nezaměstnaní během dlouhodobé absence zaměstnání ztrácejí kvalifikaci, pracovní návyky, schopnost dodržovat denní režim, ochotu poslouchat příkazy nadřízeného apod.
- část dlouhodobě nezaměstnaných nemá zájem pracovat, jejich situace jim vyhovuje.

Poptávka po pracovní síle byla v letech 2005–2006 do značné míry uspokojena navýšeným počtem zaměstnaných cizinců, jejichž počet v daném období rychle vzrostl: v roce 2005 pracovalo na území ČR celkem 233,2 tis. cizinců, k 31. 12. 2006 počet pracujících cizinců vzrostl na 251 tis, zatímco v předcházejících letech tohoto desetiletí (2000–2004) se počet pracujících cizinců pohyboval kolem 160 tis. To vše dokládá, že se v české společnosti již vytvořily skupiny dlouhodobě nezaměstnaných, které stojí zcela mimo trh práce, neúčastní se života „hlavního proudu“ společnosti, neboli skupiny obyvatelstva, které se ocitly v izolaci od společnosti.

V roce 2007 vešel v účinnost zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Sociální dávky jsou na základě těchto zákonů poskytovány tak, aby bonifikovaly snahu žadatele o přijetí a udržení zaměstnání a tím motivovaly nezaměstnané vstoupit na trh práce. Dopad těchto zákonů bude vyhodnocen na základě vývoje dlouhodobé nezaměstnanosti v roce 2007.

Změna ve struktuře zaměstnaných podle jejich postavení na trhu práce

Při podrobnějším sledování strukturálních změn pracovní síly nelze opomenout výraznou strukturální změnu, která se od roku 1990 odehrála uvnitř zaměstnanosti. Celkový počet zaměstnaných byl do roku 1989 až na výjimky tvořen zaměstnanci. Od roku 1990 bylo vytvořeno změnami v legislativě prostředí, ve kterém došlo k nebyvalému rozmachu samostatné výdělečné činnosti, čímž se skupina zaměstnaných rozdělila na dvě skupiny: na zaměstnance a osoby samostatně výdělečně činné (dále: „OSVČ“).

Z historického pohledu byla skupina OSVČ v průběhu 50. a 60. let zlikvidována. Za tím účelem byla přijata příslušná legislativní opatření, která nezajišťovala podmínky pro rovnou ochranu soukromého vlastnictví a možnost jeho nabývání v jakémkoliv rozsahu a neumožňovala zaměstnávání zaměstnanců podnikatelem-fyzickou osobou a možnost společného podnikání fyzických osob vytvářením obchodních společností.

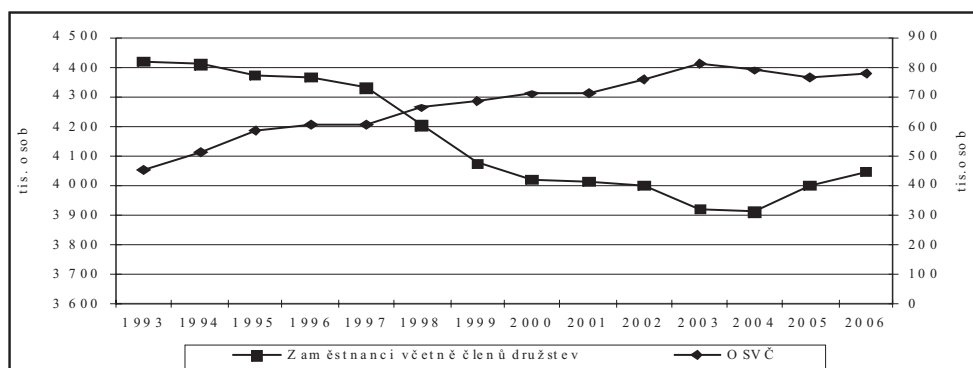
Likvidaci soukromého sektoru přinesla Ústava ČSSR přijatá v roce 1960, ve které byla stanovena ekonomickým základem státu socialistická hospodářská soustava vylučující jakoukoliv formu vykořisťování člověka člověkem. Výrobní prostředky byly tzv. zespolečenštěny a bylo zakotveno státní plánované řízení veškerého hospodářství. Ústava rozlišovala dvě základní formy vlastnictví, a to státní (národní majetek ve vlastnictví všeho lidu) a družstevní (majetek lidových družstev). Pokud jde o soukromé vlastnictví, ústava zaručovala nedotknutelné osobní vlastnictví občanů pouze ke spotřebním předmětům, zejména k předmětům osobní a domácí potřeby, rodinným domkům, jakož i k úsporám nabytým prací. Definitivní tečkou za soukromým podnikáním se stal zákoník práce přijatý v roce 1965, ve kterém místo termínů zaměstnanec a zaměstnavatel byly použity termíny pracovník a socialistická organizace. Soukromý podnikatel jako zaměstnavatel nepřipadal de facto v úvahu.

Po roce 1990, v novém ekonomickém prostředí byl rychle vytvořen základní právní rámec, který umožnil podnikání soukromých osob. Byla přijata novela Ústavy ČSSR, na jejímž základě bylo zrušeno dosavadní členění vlastnictví na státní, družstevní a osobní a byl vytvořen jednotný systém vlastnictví s tím, že všem vlastníkům je poskytována rovnocenná ochrana. Dále bylo stanoveno, že podnikatel-fyzická osoba může zaměstnávat neomezený počet zaměstnanců, nabývat majetek v jakémkoliv rozsahu a může vstupovat i do oblastí, které byly do roku 1990 vyhrazeny pouze organizacím. Rovněž byly vytvořeny podmínky pro společné podnikání fyzických osob formou obchodních společností.

Nově vytvořený právní rámec se spolu s malou a velkou privatizací a restitucí staly podnětem k velkému rozmachu samostatné výdělečné činnosti. V Registru ekonomických subjektů bylo ke konci roku 1989 evidováno pouze 2,2 tisíc fyzických osob-podnikatelů, koncem roku 1990 jich bylo již 124,5 tis. Údaje výběrové šetření o pracovních silách, které se zpracovávají od roku 1993 a v němž se sleduje vývoj OSVČ, které aktivně vyvíjí svoji činnost dokládají rovněž nebyvalý nárůst počtu OSVČ. Za celé sledované období 1993–2006 došlo k nárůstu počtu OSVČ o 328 tis. Pouze v letech 2004 a 2005 byl zaznamenán pokles počtu OSVČ (v roce 2004 o 19 tis. a v roce 2005 o 29 tis), neboť od roku 2004 došlo u OSVČ ke změnám v oblasti placení daně z příjmu a pojistného na sociální zabezpečení a veřejné zdravotní pojištění. Byl zaveden minimální základ daně z příjmů a zvýšeno minimální pojistné na sociální zabezpečení a veřejné zdravotní pojištění. Změny se dotkly těch poplatníků – OSVČ, kteří měli nízké příjmy a minimální daň a minimální pojistné pro ně staly neúnosné a proto někteří poplatníci – OSVČ svoji činnost ukončili. V roce 2006 však počet OSVČ již opět vzrostl.

Avšak ani vysoký růst počtu OSVČ za celé období od roku 1990 nezabránil celkovému poklesu zaměstnanosti, neboť počet zaměstnanců včetně členů produkčních družstev ve sledovaném období poklesl o 373 tis. Růst počtu OSVČ se tak zvýšil na účet zaměstnanců a samotný rozmach samotné výdělečné činnosti se tím nestal zdrojem razantního zvyšování zaměstnanosti jako celku. Rozdílný vývoj OSVČ a počtu zaměstnanců, viz graf 5.

Graf 5 Vývoj počtu OSVČ a počtu zaměstnanců s formální vazbou ke svému zaměstnavateli včetně členů produkčních družstev v letech 1993–2006 (v tis.)

Zdroj dat: ČSÚ – VŠPS

Z hlediska celkových strukturálních změn, které se odehrály na trhu práce v průběhu let 1993–2006 je možno doložit, že v tomto období došlo k poklesu počtu zaměstnanců, přičemž jejich výrazný pokles byl kompenzován růstem počtu OSVČ a nezaměstnaných. Část zaměstnanců, kteří ztratili pracovní místo byla vytlačena do nezaměstnanosti, část však i do samostatné výdělečné činnosti. Došlo nepochybně také k přeměně zaměstnanců na OSVČ, kteří však mají faktické postavení zaměstnance (tento jev je často označován jako „zaměstnávání podnikatelů“) a to z důvodu nižšího zatížení jejich příjmu (především nemzdovými náklady práce) a také z důvodu jejich větší flexibility (samostatná výdělečná činnost nepodléhá ochraně plynoucí z pracovních předpisů), což je možné doložit i tím, že ve struktuře OSVČ je vyšší zastoupení OSVČ bez zaměstnanců než OSVČ se zaměstnanci (zaměstnavatelů), tzn. těch, kteří vytvářejí pracovní místa. Je možno dovodit, že je skupina OSVČ bez zaměstnanců, která mnohdy vykonává ve skutečnosti závislou činnost (tzn., že při výkonu své činnosti dbají pokynů nadřízeného), byť tyto OSVČ nepracují na základě pracovní smlouvy, ale na základě živnostenského oprávnění. Vývoj struktury pracovní síly, viz tabulka 4.

Porovnáme-li změnu struktury pracovní síly v roce 1995 a 2006, kdy byla ekonomika přibližně ve stejné fázi hospodářského cyklu (ve fázi hospodářského oživení – v roce 1995 dosáhl přírůstek HDP ve s. c. 5,9 %, v roce 2006 dosáhl 6,1 %), pak se v tomto období zcela zásadně změnila struktura pracovní síly. V rozmezí let 1995–2006 poklesl podíl zaměstnaných na pracovní síle o více než 3 procentní body, avšak podíl zaměstnanců s formální vazbou k zaměstnavateli na pracovní síle poklesl o 5,2 procentních bodů (podíl členů družstev poklesl o 1,5 procentního bodu), přičemž tento pokles byl kompenzován jednak růstem podílu nezaměstnaných na pracovní síle o 3,1 procentních bodů a růstem podílu OSVČ na pracovní síle o 3,7 procentních bodů, viz tabulka 5.

Tabulka 4 Struktura pracovní síly v období 1993–2006 (v tis.)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Rozdíl**
Pracovní síla	5093	5147	5170	5173	5184	5201	5218	5136	5145	5139	5132	5132	5173	5199	105,9
Počet zaměstnaných	4873	4926	4962	4971	4936	4865	4764	4732	4727	4764	4733	4706	4764	4828	-45,4
Z toho:															
– zaměstnanci	4239	4278	4274	4278	4249	4138	4024	3972	3970	3966	3894	3890	3980	4028	-210,6
– OSVČ*	453	516	589	602	607	662	685	709	714	762	811	792	763	781	327,0
– Členové družstev	181	132	99	91	80	65	55	51	43	36	28	24	21	19	-161,8
Počet nezaměstnaných	220	221	208	202	248	336	454	454	418	375	399	426	410	371	151,3
Z toho:															
– Nezaměstnaní méně než 12 měsíců	183	176	150	145	178	237	291	240	204	186	203	208	193	170	-13,1
– Nezaměstnaní déle než 12 měsíců	38	45	58	57	70	99	164	215	214	188	197	218	217	202	164,1

* Počet OSVČ zahrnuje počet OSVČ se zaměstnanci, počet OSVČ bez zaměstnanců a pomáhající rodinné příslušníky. Neobsahuje ty osoby, jejichž samostatná výdělečná činnost je vykonávána jako vedlejší činnost souběžně s placeným zaměstnáním a cizince s živnostenským oprávněním

** Rozdíl v počtu osob mezi roky 2006 a 1993

Zdroj dat: ČSU – VŠPS

Tabulka 5 Změna struktury pracovní síly – porovnání roku 1995 a 2006

	1995		2006		Rozdíl (2006–1995)	
	Počet	Struktura	Počet	Struktura	v počtu**	ve struktuře***
Zaměstnaní	4962	95,98%	4828	92,86%	-134	-3,12
Z toho: zaměstnaní s formální vazbou k zaměstnavateli*	4274	82,68%	4028	77,48%	-246	-5,20
OSVČ*	589	11,37%	781	15,02%	192	3,65
Členové družstev	99	1,92%	19	0,37%	-80	-1,55
Nezaměstnaní	208	4,02%	371	7,14%	163	3,12
Z toho: Nezaměstnaní méně než 12 měsíců	150	2,90%	169	3,27%	19	0,37
Nezaměstnaní déle než 2 měsíců	58	1,13%	202	3,89%	144	2,76
Pracovní síla	5170	100,00%	5199	100,00%	29	

* Počet OSVČ zahrnuje počet OSVČ se zaměstnanci, počet OSVČ bez zaměstnanců a pomáhající rodinné příslušníky. Neobsahuje ty osoby, jejichž samostatná výdělečná činnost je vykonávána jako vedlejší činnost souběžně s placeným zaměstnáním a cizince s živnostenským oprávněním

** rozdíl v počtu osob mezi roky 2006 a 1995

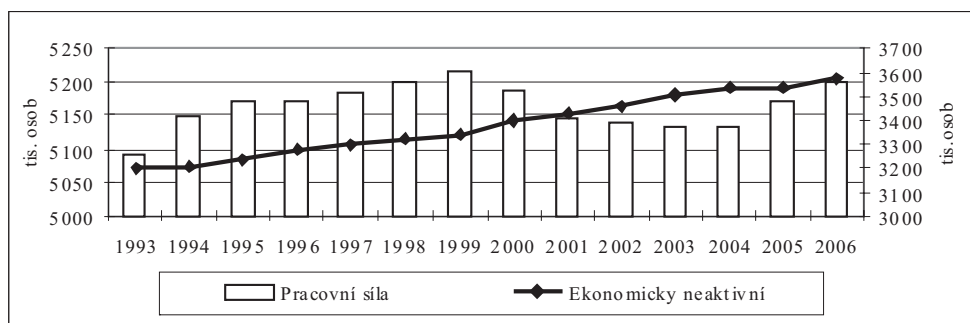
*** rozdíl v podílu příslušné kategorie na pracovní síle mezi lety 2006 a 1995 v procentních bodech

Zdroj: ČSU – VŠPS

Pracovní síla se ve své struktuře výrazně proměnila. Sledujeme-li ji však jako celek, pak v období 1993–2006 došlo k jejímu nárůstu o pouhých 106 tis. osob, avšak s ohledem na vysoký nárůst počtu obyvatel v produktivním věku, rostl rychleji než pracovní síla počet ekonomicky neaktivního obyvatelstva, viz graf 6. Největší podíl na zvýšení počtu ekonomicky neaktivního obyvatelstva mělo zvýšení počtu starobních a invalidních důchodců a dále mladých lidí připravujících se na budoucí povolání. Počtem nepatrná, ale co se týče

dynamiky změny významná, je rostoucí skupina těch, kteří dle svého prohlášení nechtějí či nepotřebují pracovat.

Graf 6 Vývoj pracovní síly a počtu ekonomicky neaktivních v letech 1993–2006

Poznámka: Výběrové šetření o pracovních silách zahrnuje populaci ve věku 15+, proto v počtu ekonomicky neaktivního obyvatelstva nejsou zahrnuty děti do 14 roků.

Zdroj dat: ČSÚ – VŠPS

Strukturální změny trhu práce ve světle syntetických ukazatelů

Vzájemný vývoj mezi počtem osob v produktivním věku, počtem osob ekonomicky aktivních (pracovní síla) a zaměstnaných se projevil ve vývoji syntetických ukazatelů trhu práce. V letech 1993–2004 klesala míra ekonomické aktivity jako důsledek velmi mírného nárůstu (téměř stagnujícího) počtu ekonomicky aktivních obyvatel (o 40 tis. osob) při rychlém nárůstu počtu obyvatel ve věkové skupině 15–64 (o 350 tis. osob). Zároveň došlo v tomto období k poklesu míry zaměstnanosti, která však již v sobě odráží jak pokles počtu zaměstnaných (o 160 tis. osob) na straně jedné, tak i nárůst počtu obyvatel ve věkové skupině 15–64 let, na straně druhé. Růst míry nezaměstnanosti byl výsledkem nárůstu počtu nezaměstnaných (o 150 tis. osob) při mírně rostoucím počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva. Od roku 2005 se situace na trhu práce začíná stabilizovat. Pokles míry ekonomické aktivity se zastavil, míra zaměstnanosti vzrostla a míra nezaměstnanosti poklesla, to vše především v důsledku vzrůstu zaměstnanosti v letech 2004–2006 o 128 tis. osob. Vývoj syntetických ukazatelů trhu práce, viz tabulka 6.

Tabulka 6 Vývoj míry nezaměstnanosti a míry ekonomické aktivity obyvatelstva (15–64), ČR 1993–2006

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Míra ekonomické aktivity (15–64)	72,1	72,3	72,3	72,1	72,2	72,2	72,2	71,5	70,9	70,8	70,4	70,0	70,4	70,8
Míra zaměstnanosti (15–64)	69,0	69,	69,4	69,3	68,7	67,5	65,9	65,2	65,2	65,6	64,9	64,2	64,8%	65,1
Míra nezaměstnanosti (15–64)	4,3	4,3	4,0	3,9	4,8	6,5	8,7	8,8	8,1	7,3	7,8	8,3	7,9%	7,1

Zdroj dat: ČSÚ–VŠPS.

Závěr

V průběhu 90. let se zásadním způsobem proměnila struktura pracovní síly. Z původně sourodé pracovní síly, kterou tvořili téměř výlučně zaměstnanci se vytvořila pracovní síla, kterou tvoří zaměstnanci, osoby samostatně výdělečně činné a nezaměstnaní.

Příčinou růstu nezaměstnanosti byl nezávislý vývoj nabídky a poptávky po pracovní síle a jejich faktorů. Po celé období 90. let rostl počet obyvatelstva v produktivním věku, avšak nedostatečná tvorba pracovních míst především v období ekonomické recese (1996–1999) znamenala, že trh práce nedokázal rostoucímu počtu obyvatelstva v produktivním věku čelit a výsledkem byl prudký nárůst nezaměstnanosti včetně nezaměstnanosti dlouhodobé.

Po přijetí příslušné legislativy upravující samostatnou výdělečnou činnost již počátkem 90. let se velmi rychle vytvořila skupina osob samostatně výdělečně činných. Rozvoj samostatné výdělečné činnosti podnítila malá a velká privatizace a nižší zatížení příjmů OSVČ než příjmů zaměstnanců pojistným na sociální a zdravotní pojištění, zvláště v 90. letech. Rozmach samostatné výdělečné činnosti dokládá, jakým tempem se může rozvíjet zcela nový společensko-ekonomický fenomén takřka od nulové úrovně až po nejvyšší stupeň „nasycenosti“, přičemž velký význam má legislativní úprava dotčených otázek a nastavení pravidel pro zatížení příjmů.

Strukturální změny trhu práce lze rozlišit na pozitivní a negativní. K nepříznivým změnám ve struktuře pracovní síly lze zařadit i to, že v letech 1996–1999 došlo při značném poklesu počtu zaměstnanců k jejich vytlačení jak směrem mezi nezaměstnané, tak i směrem mezi OSVČ. Tím došlo k přeměně zaměstnanců na OSVČ, kteří však mnohdy mají faktické postavení zaměstnance (tento jev je často označován jako „zaměstnávání podnikatelů“) a to z důvodu nižšího zatížení jejich příjmů (především nemzdovými náklady práce) a také z důvodu jejich větší flexibility (samostatná výdělečná činnost nepodléhá ochraně plynoucí z pracovně-právních předpisů), což je možné doložit i tím, že ve struktuře OSVČ je vyšší zastoupení OSVČ bez zaměstnanců než OSVČ se zaměstnanci (zaměstnavatelů), tzn. těch, kteří vytvářejí pracovní místa. Je možno dovodit, že je skupina OSVČ bez zaměstnanců, která ve skutečnosti vykonává závislou činnost (tzn., že při výkonu své činnosti dbají pokynů nadřízeného), byť tyto OSVČ nepracují na základě pracovní smlouvy, ale na základě živnostenského oprávnění.

V letech 2005–2006 došlo k výrazné tvorbě pracovních míst a k růstu zaměstnanosti, tomu ale neodpovídal výraznější pokles nezaměstnanosti, neboť poptávka po pracovní síle byla částečně uspokojena zaměstnáním cizinců, kteří jsou ochotni přijmout pracovní nabídky mnohdy za horších pracovních podmínek než čeští zaměstnanci. To však dokládá, že v české společnosti se již vytvořily skupiny dlouhodobě nezaměstnaných, které stojí mimo trh práce a jejichž zájem participovat na životě „hlavního proudu“ společnosti je nízký.

V úvodní pasáži tohoto příspěvku byla položena otázka: „Je proces utváření českého trhu práce již dovršen a jaký další vývoj na trhu práce lze očekávat?“. Z očekávaného poklesu počtu obyvatelstva v produktivním věku lze odvodit pokles nabídky na pracovním trhu. Slabé populační ročníky z prvé poloviny 90. let začnou postupně vstupovat na trh práce a kompenzací bude snaha o zvýšený příliv cizinců řízeným procesem („zelené karty“). Poptávka na pracovním trhu bude závislá na výkonu ekonomiky a bude ovlivňovat strukturu pracovní síly (zaměstnaní, nezaměstnaní, OSVČ). Cílem politiky zaměstnanosti a sociální politiky se postupně stane prevence dlouhodobé nezaměstnanosti pod heslem: „ztížit přístup k sociálním dávkám“, neboť nadále bude nepřijatelné, aby dlouhodobě nezaměstnaní předávali svým dětem zkušenost, že život na dávkách je běžným životním stylem.

Literatura

Bulletin No 22 – Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů České republiky 1990–2006. Praha : VÚPSV, 2006

ČSÚ: 1414-07 Cizinci v ČR 2007

ČSÚ: 3111-06 Faktory určující trh práce. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/3111-06>

ČSÚ 3103-06 Trh práce v ČR 1993–2005

Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/3103-06>

NOVÁK, J. 2006. Vývoj struktury výdělečné činnosti se zaměřením na postavení (roli) OSVČ v rámci ekonomicky aktivního obyvatelstva (zpracováno v rámci projektu č. IJ 047/05-DP1: Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných ve společnosti). Praha : VÚPSV, 2006.

Statistické ročenky ČR 1990–2006.

SPĚVÁČEK, V a kol. 2002. *Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty*. Praha : Linde, 2002. ISBN 8086131327

VEČERNÍK, J.: The Czech Labour Market: historical, structural and policy perspectives. *Prague Economic Papers*, 2007, č. 3.

Zpráva o plnění Národního Lisabonského programu 2005–2008) (Národního programu reforem České republiky), Česká republika, 2006

The Czech Labour Market and Its Structural Changes in the Period 1990–2006

Abstract

This paper deals with the situation on the Czech labour market in the period 1990-2006. It shows the status and development of the supply and demand sides of this market. Great attention is paid to the long-term trends in employment, self-employment, unemployment, and long-term unemployment. The principal findings concern the dominance of the supply side of the labour market, especially the unfavourable decline in young labour force in the present difficult period, a special pattern of Czech self-employment development, a heavy tax burden on employees' income, and distortions of labour market caused by high labour costs (social and health insurance). Last but not least, the paper explores the labour market flexibility.

Keywords: labour market; labour force; supply and demand side of labour market; employment; self-employment; unemployment; long-term unemployment.

JEL classification: J21, J23, J11